

PAPER DETAILS

TITLE: AYASOFYA'NIN MIMARLIK BAGLAMINDA OKUNABILIRLIGI

AUTHORS: Elif ATICI,Mehmet INCEOGLU

PAGES: 113-128

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/608059>

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.4.8>

Volume 2/2 Fall

2018 p. 113-128

AYASOFYA’NIN MİMARLIK BAĞLAMINDA OKUNABİLİRLİĞİ¹ THE READABILITY OF AYASOFYA IN ARCHITECTURAL CONTEXT

Elif ATICI²

Mehmet İNCEOĞLU³

ÖZ

İnsan, bulunduğu mekân ve çevre içerisinde canlı, cansız birçok şeyle ister istemez temasa geçerek bir şekilde iletişim kurmaktadır. Bu iletişim bağlamı içerisinde aldığı mesajlar doğrultusunda kendisinin tutum ve tavırlarında değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişiklik, aldığı mesaja verdiği yanıtın bir göstergesi olmaktadır. İnsanın davranışını yönlendiren ve yaşamına yön veren önemli unsurların başında toplum ve toplumun getirdikleri gelmektedir. İnsanın varoluşunu sürdürmesinin en temel yöntemi toplum içerisinde var olmak olarak ifade edilebilir. Bu varoluş bazı değerler ile sürdürülmektedir. Bahsedilen değerlerin başında kültür gelmektedir. Kültür hem toplum tarafından etkilenen hem de topluma değer veren bir olgudur. Kültür ve kültürün getirdikleri zaman içerisinde kaybolmadan birtakım değişikliklere uğrayarak kendisini var etmiştir. Kültürün ve kültürün de etkilenerek topluma şekil verdiği değerlerin başında din kavramı gelmektedir. Bu değerlerin paylaşıldığı ve etkileşimde bulunduğu mekânlar toplum içinde önemli bir yere sahiptir. Tarihi süreç içerisinde yüzyıllardır ayakta kalan, kültürel bir geçmişi ve dini anlamda yüksek bir mertebeye sahip olan Ayasofya toplum için önemli bir değere sahip olmasından dolayı bu çalışmayı nitelikli kılacak bir örnektir. Bu çalışma kapsamında mimarlık öğrencileriyle bir çalışma yapılarak, elde edilen veriler doğrultusunda analizler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Din, Algı, Okunabilirlik, Ayasofya

¹ Yapılan bu çalışma, Türkiye’deki Kilise Ve Külliye Yapılarının Okunması, adlı tez çalışmamdan üretilmiştir.

² Araştırma Görevlisi, Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye, E-mail: elifatici.026@gmail.com

³ Doktor Öğretim Üyesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye, E-mail: mehmeti@anadolu.edu.tr

ABSTRACT

Human beings are communicating somehow in contact with many living and non-living things. Changes in the attitudes and attitudes of this communication occur in accordance with the messages received in this communication context. This change is an indication of the response to the message. One of the most important factors that direct human behavior and direct its life comes from society and society. The basic method of maintaining human existence can be expressed as being in society. The basic method of survival. Culture comes at the beginning of these values. Culture is a phenomenon that is affected both by the society and the society. The culture and culture brought some changes in the period they brought. The concept of religion is one of the values that culture and culture are influenced by the society. The places where these values are shared and interacted have an important place in the society. The Hagia Sophia, which has survived for centuries, has a cultural background and a high degree of religious significance, is an example that will make this work qualified because it has an important value for society. In this study, a study was conducted with the students of architecture and the analyzes were evaluated according to the data obtained.

Keywords: Culture, Religion, Perception, Readability, Ayasofya

Amaç, Yöntem ve Kapsam

Yapının, kullanıcı tipinin nitelikleri yapının algılanması etkileyen faktörlerdir. Yapıların kendilerine ait mimari bir dili bulunmaktadır. Ayasofya'nın da kendine ait bir mimari karakteri dolayısıyla da mimari bir dili bulunmaktadır. Bu dil ile kullanıcıya verilen mesajlar, kullanıcısının nitelikleri doğrultusunda anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmada Ayasofya'nın mimari karakteri ile kullanıcıda hangi mesajları, algıları oluşturabileceği incelenmiştir.

Yapılan inceleme sürecinde, kullanıcı tipi mimarlık öğrencileri ve mimarlar olarak seçilmiştir. Bunun sebebi yapının verdiği mesajların algılanmasında mimarlık eğitiminin bir etkisinin olup olmadığını saptamaktır. Bu durumu saptayabilmek için 200 kişilik bir anket çalışması uygulanmıştır. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü sınıf mimarlık öğrencileri ve mezunlardan oluşan bir katılımcı durumu belirlenmiştir. Yapılan anket çalışmasında, Ayasofya'nın iç ve dış mekânından görseller bulunmaktadır. Görsellerde yapı ölçeğinin anlaşılabilmesi için 170 cm'lik insan ölçeği kullanılmıştır. Beyaz renkteki bu insan ölçeği anket görsellerinde mevcuttur. Anket çalışması iki sorudan oluşmaktadır. İlk soruda yapının

cephesinin tek renk olarak algılanıp algılanmama durumu saptanmak istenmiştir. Bu sorunun amacı, yapının cephesindeki hareketliliğin algıya olan etkisini anlayabilmektir. İkinci, soruda ise, görsellerin altında bazı kavramlar mevcuttur. Bu kavramlardan üç tanesini seçmeleri istenmiştir. Bu kavramlar (Atıcı, 2017, s. 130)'dan geliştirilerek oluşturulmuştur. Anket görseli Görsel 1'de ifade edilmiştir.

AYASOFYA ÜSLUP : BİZANS MİMARİSİ		YAPI CEPHESİ TEK RENK OLARAK ALGILANIYOR MU ?	
		☐ evet	☐ hayır (çok renkli)
			
			
☐ KUTSALLIK	☐ GÜÇ	☐ GÖSTERİŞ	☐ ÇOK BÜYÜK
☐ MERAK	☐ ACİZLİK	☐ KASVET	

Görsel 1. Anket Uygulaması

Anket sonuçları Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) veri analizi ile değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar, inceleme yöntemleriyle beraber, yapıların planlarından sonra ifade edilmiştir. Yapıların tek renk algılanma durumunun sınıflara göre değişimi grafik halinde ifade edilmiştir. Tek renk algılanması yapının dış cephesi üzerinden olmuştur. Cepheyi oluşturan iki boyutlu unsurlarının aynı renkte olmasının tek renk algılanması ile ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Anket çalışmasında bu algının; eğitim seviyesi, cinsiyet ve üniversite farkı değişkenleriyle değişiklik gösterip göstermediği incelenmiştir. Yapılardaki renk algısının değişimini görmek amacıyla ki-kare test uygulaması (Chi-Square Tests) yapılmıştır. Yapılarda ortaya çıkan kavramların sınıflara göre değişimi grafik halinde ifade edilmiştir. Ortaya çıkan bu üç analiz değişimi bir tablo halinde ifade edilmiştir. Yapılar için seçilen kavramların sınıflara göre değişimi ise grafik halinde ifade edilmiş ve uygunluk (correspondence) analizi ile değerlendirilmiştir. Uygunluk analizi, kategorik değişkenlerin yorumlanmasını kolaylaştıran bir yöntemdir. Bu analiz ile

iki ya da daha çok kategori veri matrisinde satır ve sütuna ayrıştırılmasıyla önemli bilgiler elde edilmektedir. Kategorize edilmiş ya da edilmemiş sürekli değişkenler arasındaki benzerlikleri veya farklılıkları uzaklıklarına göre hangi alt kategorilerin birbirlerine daha yakın olduğunu belirleyerek grafiksel olarak görüntülemeyi amaçlamaktadır. (Suner & Çelikoğlu, 2008, s. 9-10). Uygunluk analizi (correspondence) sınıfların hangi cevaplara eğilimlerinin olduğunu belirlemek üzere kullanılmıştır. Her bir sınıftan bir öğrencinin verdiği farklı cevaplar sınıf, öğrenci, tercih ($i; i=1,2,3$) cevap birimi olarak varsayılmıştır. Bu varsayım görsel olarak kavramlar ve sınıflar arası ilişkileri ortaya koymak için yapılmıştır. Bu analiz içerisinde sınıfların hangi kavramlara daha çok yaklaştığı da eklenmiştir. Birinci ve ikinci sınıflar mimarlık eğitiminin başlangıç seviyesindedirler. Diğer üst sınıflar ve mezunlar için durum daha bilinçli bir hale gelmektedir. Bu sebeple analizin ikinci çalışması yapılmıştır. Böyle bir çalışma yapılmasının sebebi; mimarlık eğitiminin, yapılarla olan iletişimi ne oranda etkilediğini ve bu etkiye cinsiyet ve üniversite farkının katkısının olup olmadığını ortaya koymaktır.

Mimari Bağlamda Okunabilirlik

İnsan düşünme eylemini gerçekleştirirken dışarıdan bakıldığında sadece fiziksel olarak yalnız görünmektedir; bunun dışında duyguları, inançları, düşüncesi ait olduğu toplumun parçasıdır (Erdoğan İ. , 2011, s. 250). Barthes (1993:159)'dan aktaran Yusifoğlu, fiziksel çevrenin bir iletişim dili olduğunu ve bu sebeple de çevresindeki insanları ve çevresini kuşatan mimariyi izlediğini, okuduğunu belirtmiştir (Yusifoğlu, 2006, s. 56). Kelimeler ve cümleler gibi formlar da nasıl okunduğuna ve hangi görüntülerin okuyucuları için neler çağrıştırdığına bağlıdır (Hertzberger, 2009, s. 151). Buradan çıkarımla bir cümlenin anlamını oluşturan onu meydana getiren kelimeler ve bu kelimelerin dizilişiyse aynı şekilde mimari bir yapının anlamını da ortaya çıkaran dizge de o yapıyı oluşturan mimari elemanlar ve o elemanların bir arada nasıl kullanıldığıdır. Bina yapma sanatı olarak da tanımlanabilen mimarlığın kendine ait bir dili bulunmaktadır. Bu dili okumak başka bir dilde okuma yapmaya benzetilebilir. Mimarlığın gramerini oluşturan üç unsur vardır. Bunlar; çağa bağlı üsluplar, farklı bina türleri, yapı malzemeleri şeklinde sıralanabilir. Bu üç unsur mimari dilin gramerini oluşturmaktadır. Bu üç kavramın bilinmesi dâhilinde bir binanın hangi anlamlara geldiği yorumlanabilir (Cragoe, 2011, s. 6). Yapılan çalışma kapsamında da Bizans Mimari üslubuna sahip, zaman içerisinde kilise, cami ve en sonunda müze işlevine ulaşan ve yapı malzemesinde taşın ve pişmiş toprağın kullanıldığı Ayasofya'nın okunabilirliği incelenmiştir.

Ayasofya

Ayasofya ilk olarak inşası dördüncü yüzyılda gerçekleşmiş olsa da günümüzdeki mevcut yapı altıncı yüzyıl Bizans yapısıdır (Erdoğan E. G., 2012, s. 2-3). Ayasofya Bizans sanatının ana örneği olarak bilinmektedir. Esas kubbenin iki yarım kubbeye bağlanarak bazilikal plan oluşumu Bizans sanatının oluşumudur. Hristiyanlığa ait uzun salon ve yuvarlak absidin altara doğru yürüme ve oturma yerinde ise Sasani ve Roma etkileri görülmektedir (Turani, 2010, s. 209). Ayasofya dünya kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü birçok döneme tanıklık eden yapı yaşanmışlığıyla insanlara kucak açmaktadır. Bizans döneminin en büyük yapısı denildiğinde akla Ayasofya gelmektedir. Devamında yapılan kiliseler ise Ayasofya örnek alınarak yapılmıştır. Bizans'ın yeni efendisi olarak gösterilen Osmanlı'nın kendi gücünü ifade edebileceği en önemli alanlardan biri bu sebeple mimarlık olmuştur. Gücünü gösterebilmek için de Ayasofya'ya meydan okurcasına inşa sürecine girmişlerdir. Osmanlı döneminde ilk yapılan külliye olan Fatih Külliyesi yapım biçimi ile Ayasofya yapısına oldukça benzerlik göstermektedir (Hillenbrand, 2005, s. 272).

İstanbul, imparatorlukların gücünü simgeleyen sarayları ve dini mozaiklerini simgeleyen kilise ve camileriyle yüzyıllardır bir gösteri mekânı halindedir (Yusufoğlu, 2006, s. 75). Ayasofya bu yapılar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu yapı altıncı yüzyıl döneminde inşa edilmiştir (Erdoğan E. G., 2012, s. 2). Ayasofya gerek yapısı gerek ruhani kimliği ile bir sembol olarak çeşitli ülkelerin sanatlarına etkide bulunmuştur (Turani, 2010, s. 208). Justinien Ayasofya'nın yapımında iki mimar görevlendirmiştir. Bu yapı 230'a 250 ayak olup 71'e 77 metre boyutunda bir dikdörtgen bulunmaktadır. Bu çifte kabuklu bir yapıdır. Merkezde dört masif ayak ve pandantifler üzerine oturan kubbeye örtülü bir kenarı 102 ayak, 31,1 metre olan bir karedir. Merkezi planın yanı sıra eksensizdir; çünkü ana eksen boyunca iç kare bulunmaktadır ve bu kare ana kubbe altında fırın tonozlara dek yükselen absidlerin içine dek uzanmaktadır. Bu apsitle de eksen üzerindeki beşik tonozlara ve diagonal üzerindeki arkatlı eksedralarla daha da uzatılmıştır (Roth, 2006, s. 350). Ayasofya planında Bizans Mimarisi'nde özel büyük, sepet kulbu biçimine benzeyen absidler görülmektedir. Duvarların oluşturduğu yüzey, ana bölümün iki sabit noktasından başlayarak binanın merkezinden uzaklaşmaktadır. Böylece esnek bir şekilde dışarıya doğru atarak, iç mekânı genişletmektedir (Zevi, 2015, s. 64). 32,37 metre çapındaki kubbesiyle mimarlık açısından iyi bir örnek olup kendinden sonraki yapıları etkilemiştir (İzgi, 1999, s. 60). Başka bir açıklamaya göre, yapının üç nefi, bir apsisi, iç ve dış olmak üzere iki narteksi vardır. Büyüklüğüne bakıldığında ise, Apsisten dış nartekse kadar uzunluk 100 metre, genişlik 69,50 metredir. Kubbenin zeminden yüksekliği 55,60 metre, çapı ise kuzey güney doğrultusunda 31,87 metre, doğu batı doğrultusunda ise 30,86 metre boyutlarına sahiptir. Kilise içerisinde 40 tanesi alt galeride, 64 tanesi üst galeride olmak üzere 104 adet sütun mevcuttur. İnşa ettiren (mimarlar): İsidoros ve Anthemios'dir (Erdoğan E. G., 2012, s. 2). Yapının iç ve dış mekânından görseller; Görsel 2'de yapının planı ise Şekil 1'de ifade edilmiştir.

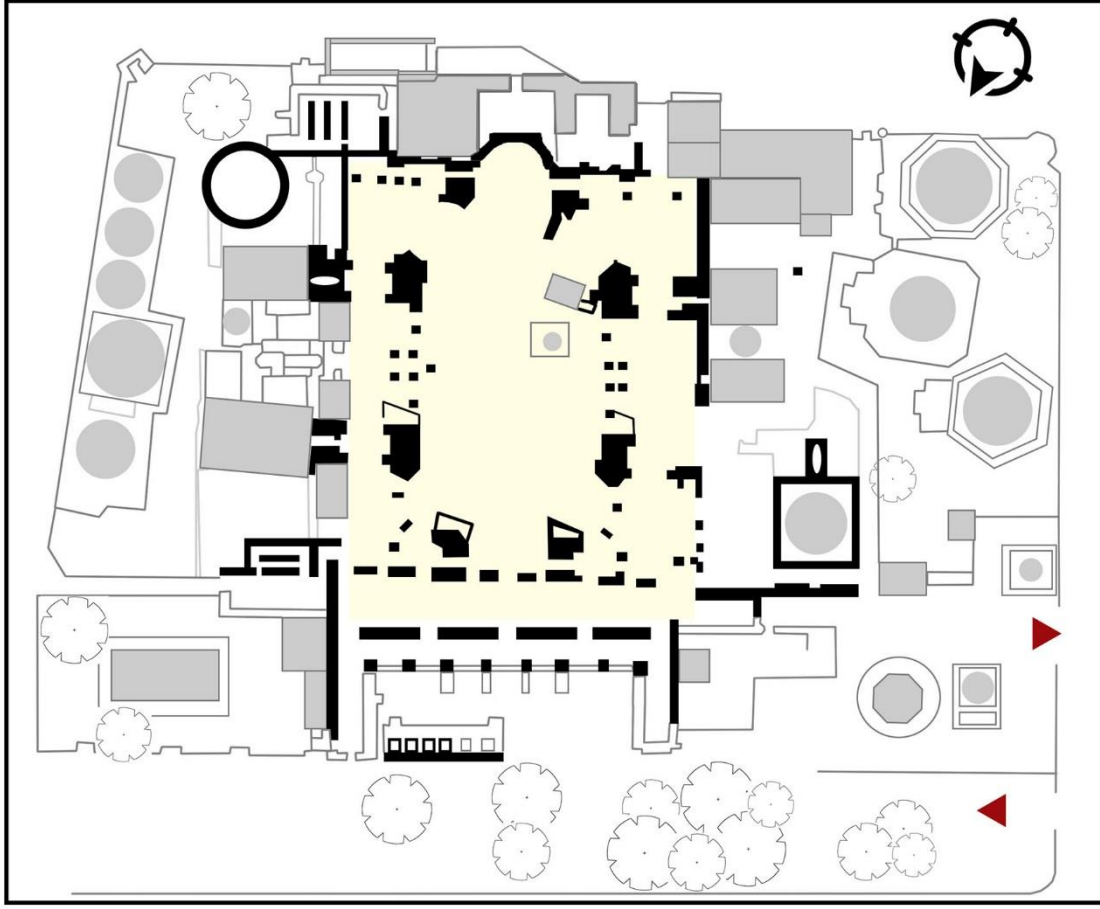

Görsel 2. Ayasofya- Üslup: Bizans Mimarisi

Görsel 2’de bulunan görseller içerisinde beyaz renkte bir insan ölçeği kullanılmıştır. 170 cm boyutundaki bu insan ölçeği, yapı ölçeğinin boyutunun anlaşılması için kullanılmıştır. Yapı ölçeği olarak bakıldığında, yapının insan ölçeğine göre oldukça büyük ve ezici bir etkisinin olduğu görülmektedir. Dış mekânda aydınlık ve ferah mekân kullanımları görülmektedir. İç mekâna bakıldığında ise her ne kadar geniş ölçekli ve yüksek tavana sahip olsa da pencere boyutlarının küçük ölçekli etkisinden dolayı mekâna alınan ışık kısıtlıdır. Bu sebeple yapı içerisinde girildiğinde çok aydınlık olmayan bir mekânla karşılaşmaktadır. Işık etkisinin yanısıra, yapının ana malzemesinin taş olması yapıya kararlı ve güçlü bir karakter kazandırmıştır. Duvarlarında bulunan Hristiyan dininin motifleri ve günümüzde bulunan İslami motifleriyle kutsallık duygusunu kullanıcıya hissettirmektedir. Yapılan anket çalışması, belirlenen kavramlardan hangilerinin öne çıktığını belirleyecektir. Bu belirleme sonucunda yapının mimari karakterine, tarihine göre hangi kavramları ön plana çıkardığı anlaşılacaktır.

Doğu Roma İmparatorluğu’nun İstanbul’da yaptırdığı en büyük kilise olan Ayasofya birçok işleve sahip bir yapı kompleksidir. Farklı ölçeklerde yapılara sahiptir. Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethetmesinden sonra camiye çevrilen Ayasofya etrafına eklenen yapılarıyla külliye haline gelmiştir. Hristiyan ve İslam motiflerini bir arada bulunduran Ayasofya, Mustafa Kemal Atatürk’ün emri ile Bakanlar Kurulu ile müzeye çevrilmiştir (Bu bilgiye müze içerisinde bulunan yazılı açıklamadan ulaşılmıştır). Ana yapı kilisenin ölçeğinin büyük olmasıyla birlikte, farklı işlevlere sahip olan yapıların ölçeği de küçük sayılamaz. Bu yapılar geniş bir arazi üzerine yayılarak kompleks yapılaşmasını oluşturmuştur. Yapıların çevresine bakıldığında yeşil yönünden seyrek bir donanımına sahiptir. Yapının formuna bakıldığında köşeli ve oval formların bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bu özellikler yapının planının ifade edildiği Şekil 1’de görülmektedir. Şekil 1’e bakıldığında

Ayasofya'nın iç mekânında geniş bir açıklığın olduğu görülmektedir. Bu mekâna dar ve yüksek bir tavanlı geçişten sonra ulaşılmaktadır.

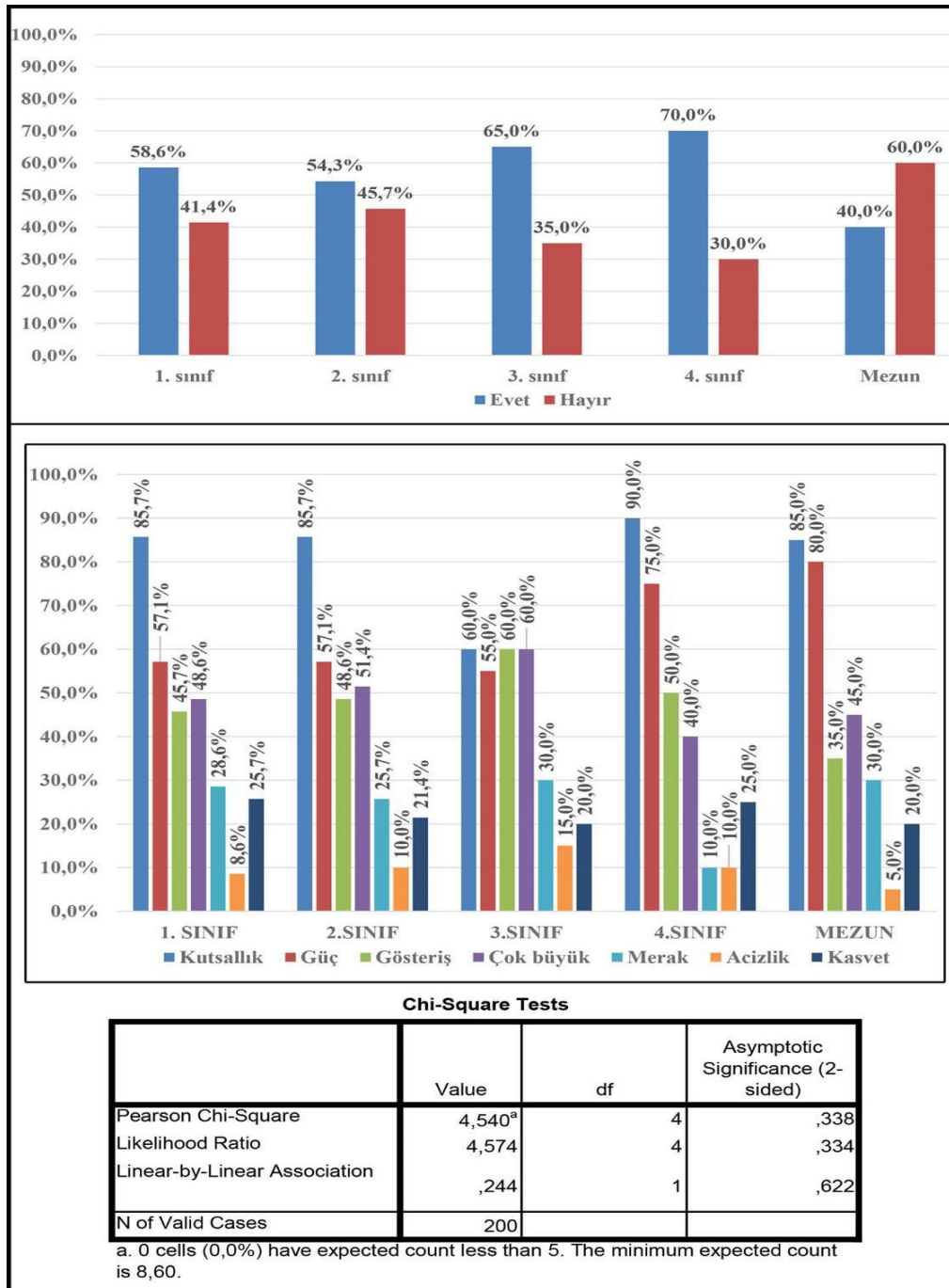
Şekil 1. Ayasofya Planı⁴

Şekil 1’de Ayasofya’nın planı ifade edilmiştir. Bahsedilen kolon büyüklükleri göz önüne alındığında, mekânın büyüklüğü, açıklığı ve duvarların kalınlığı anlaşılmış olacaktır. Mekânın büyüklüğü yapıya girildiğinde ilk olarak fark edilecek unsurdur. Bu büyüklük o dönemin gücünü de ifade etmektedir. Güç hissi günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Sahip olduğu dini motiflerle de gücünün yanında ihtişamını da göstermektedir. Dörtgen bir plana sahip olan Ayasofya’nın etrafına, zaman içerisinde farklı geometrik formlarda yapılar yerleşmiştir. Sarı renk ile ifade edilen ana mekânın genişliği ve mekânın yüksekliği göz önüne alındığında, insan ölçek olarak mekân içerisinde oldukça küçük kalacaktır. Kullanıcı bu durumda kendisini aciz hissedecektir. Dini mekanlardaki kutsallığın insanlar üzerindeki etkisi mekanların büyük ölçeğiyle ilişkili olabilmektedir. Anket sonucundaki cevaplara bakıldığında bu durum anlaşılmış olacaktır. Mekân içerisinde algıların oluşumunu etkileyen ışık etkisine bakıldığında çok fazla aydınlık olmayan bir mekân ile karşılaşılmaktadır. Bu

⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aya_Sophia_Floor_Plan.svg ‘den yararlanılarak oluşturulmuştur. (Erişim tarihi: 02.04.2018)

tür mekanların insanlarda kasvet duygusunu uyandırması beklenmektedir. Ana mekânın uzun kenarlarında sütunlar ile aydınlık mekâna geçiş sağlanmaktadır. Bu şekilde yer yer ışık alımlarıyla mekânda gizemli bir hava hissi oluşmaktadır. Bahsedilen bu kavramlara anketlerde nasıl cevaplar verildiği analizlerle birlikte; **Tablo 1. Ayasofya analiz-1**, **Tablo 2. Ayasofya analiz-2**, **Tablo 3. Ayasofya analiz-3**, **Tablo 4. Ayasofya analiz-4** ve **Tablo 5. Ayasofya analiz-5**'te ifade edilmiştir.

Tablo 1. Ayasofya analiz-1

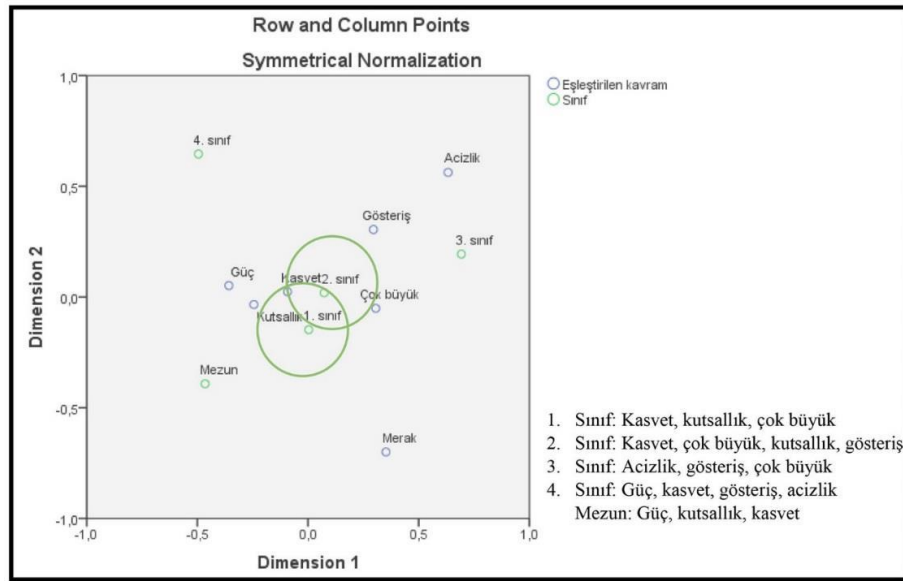

Tablo 1'e göre; birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü sınıfların Ayasofya'yı genel olarak tek renk olarak algıladığı, mezunların ise tek renk olarak algılamadığı ortaya çıkmıştır. Tek renk algısı sınıftan bağımsızdır (kikare=4,540, df=4, p=0,338). Tek renk algısı olma ya da olmama oranları arasında sınıflar arasında anlamlı farklılık yoktur.

Yapı için seçilen kavramlardan birinci sırada kutsallık ve ikinci sırada güç kavramı, katılımcılar tarafından ortak bir yanıt almıştır. Dolayısıyla bu durum; yapının sahip olduğu üslubu, büyüklüğü, konumlanması ve sahip olduğu tarihi geçmişle katılımcılarda yüksek oranda bu duyguları çağrıştırmıştır. Yapı için üçüncü kavram çok büyük kavramıdır. Üçüncü sınıflar için çok büyük ve gösteriş kavramı eş seviyededir. Dördüncü sınıflar için bu kavram dördüncü sırada yer almaktadır. Gösteriş ve çok büyük kavramları için ortaya çıkan değerler, birbirlerine çok yakın bazen de eşit çıkmıştır. Bu sonuç, Ayasofya'nın yapısının büyüklüğünün gösterişi çağrıştırdığının göstergesi olabilir. Dördüncü kavram gösteriş kavramıdır. Gösteriş kavramı üçüncü sınıflarda çok büyük kavramı ile eş seviyede olup üçüncü ve dördüncü sırayı paylaşmaktadır. Dördüncü sınıflarda ise bu kavram üçüncü sıradadır. Yapı için beşinci kavram merak kavramıdır. Merak duygusunun sıralaması; birinci sınıf, ikinci sınıf, üçüncü sınıf ve mezunlarda dördüncü sırada olup birbirlerine yakın sonuçlar verirken, dördüncü sınıflarda beşinci sırayı almıştır. Bu durumun dördüncü sınıf öğrencilerinin deneyimlerinin ve içinde bulundukları koşum doğrultusunda farklı bir sonuç doğurduğunu göstermektedir. Kasvet kavramı büyük oranda altıncı sıralama da kendini göstermiştir. Dördüncü sınıflar içinse altıncı sıralamada merak kavramı son sıralamada yer alan acizlik ile eş seviyededir. Acizlik kavramı yapı için seçilen sonuncu seviyedeki kavramdır. Dolayısıyla, büyük, gösterişli olan yapılarda acizlik kavramının ters etki yaptığı söylenebilir.

Tüm katılımcıların verdiği sonuçlar değerlendirildiğinde ise; kutsallık, güç, çok büyük, gösteriş, merak, kasvet, acizlik sıralaması ortaya çıkmaktadır. Yapı sahip olduğu kolektif yapılanmasıyla kutsallık kavramını ön plana çıkarmaktadır. Yapının ana mekânında renkli taşlar kullanılmıştır. Bu kullanım sonucunda mekânda büyük genişlik elde edilmiştir. Ölçek büyümesini sağlayan bu tavır, kullanıcılarda güç algısını oluşturmuştur. Gücün, büyüklüğün ve renklerin bir arada olması da devamında gösteriş kavramını getirmiştir. Dolayısıyla bu durum, renk kullanımların gösteriş kavramıyla ilişkilendirilebileceğini göstermektedir.

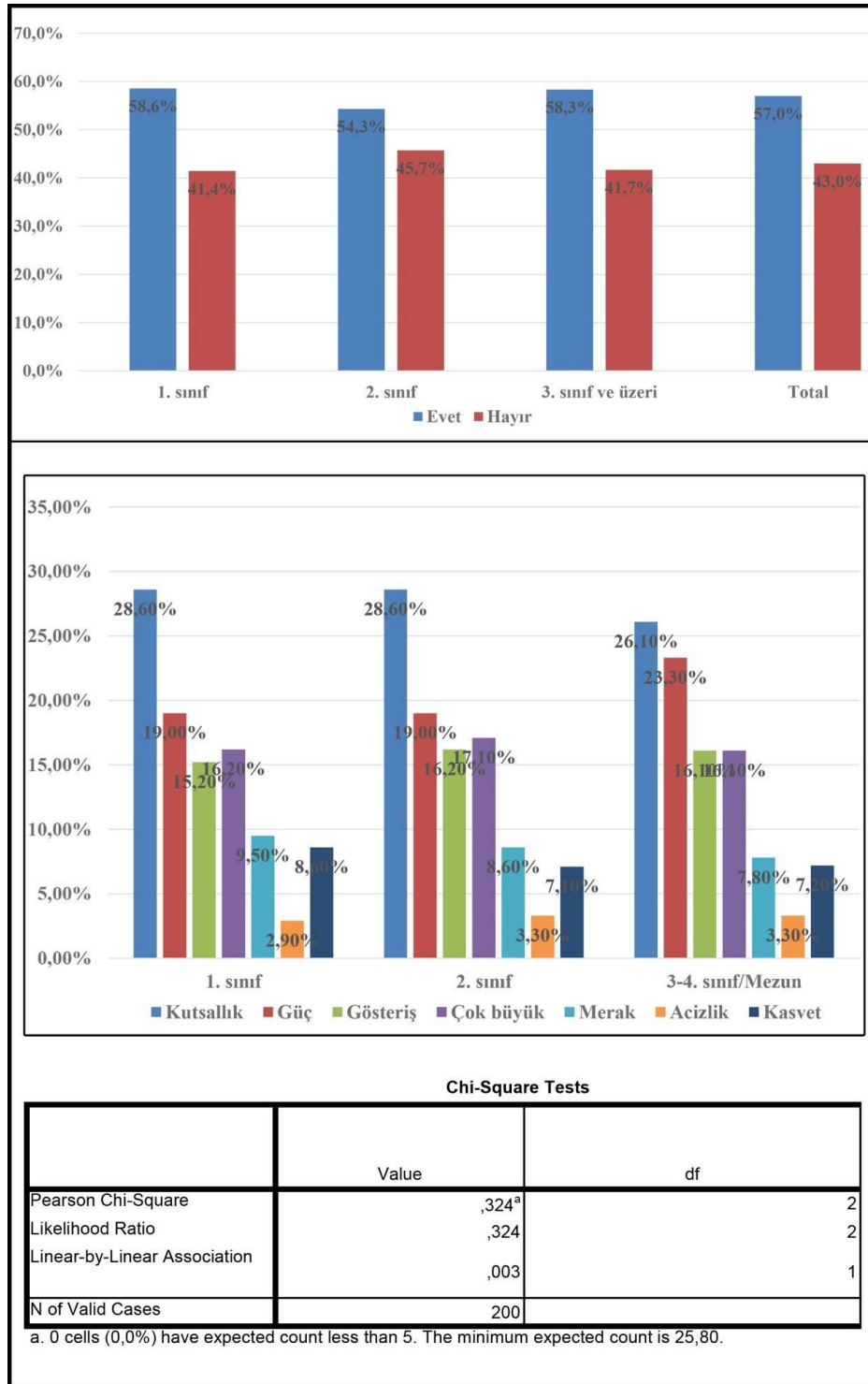
Tablo 2. Ayasofya analiz-2

Tablo 2’de Ayasofya için seçilen kavramların sınıflara göre değişiminin birbirleriyle olan ilişkisi ifade edilmektedir. Ortaya çıkan genel sonuçta; birinci ve ikinci sınıfların benzer oranda cevaplar verip bazı kavramlara daha çok yaklaştığı görülürken; üçüncü, dördüncü sınıflar ve mezun katılımcıların birbirlerinden farklı cevaplar verdiği ortaya çıkmıştır.

Mimarlık eğitiminin, Ayasofya için yapılan anket çalışmasında verilen cevapları etkileyip etkilemediğini anlamak amacıyla ikinci bir analiz çalışması yapılmıştır. Analiz çalışmasında birinci sınıf ve ikinci sınıflar eğitimin temel seviyesi olarak kabul edilmiştir. Üçüncü sınıf, dördüncü sınıf ve mezunların ise mimarlık bağlamında daha bilinçli bir hal aldıkları düşünülmektedir. Bu farklılığın, Ayasofya’nın tek renk olarak algılanıp, algılanmama durumu üzerindeki etkisini görebilmek amacıyla ki-kare test uygulaması (Chi-Square Tests) yapılmıştır. Analiz sonuçları ve değerlendirmeler Tablo 3’te ifade edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçların birinci analiz çalışmasındaki grupların verdiği cevaplarla birebir benzerlik göstermediği ortaya çıkmıştır. Bu durum mimarlık eğitimin Ayasofya yapısının algılanmasında verilen cevapları etkilediğini ortaya koymuştur.

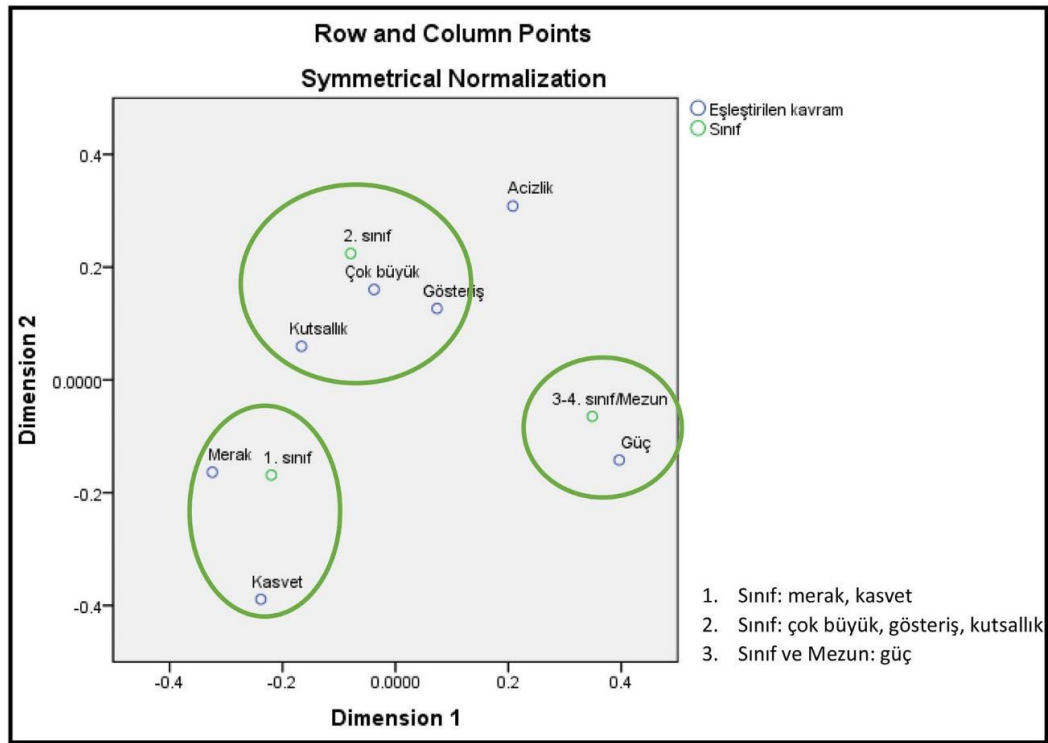
Tablo 3. Ayasofya analiz-3

Tablo 3'e göre, tek renk algısı sınıftan bağımsızdır (kikare=0,324, df=2, p=0,850). Tek renk algısı olmayan bireylerin oranı sınıflar içinde farklılaşmamaktadır. Birinci sınıf, ikinci sınıf ve diğerleri şeklinde gruplandırıldığında, Ayasofya yapısı için ortaya çıkan kavramların sıralamasının gruplar arasında benzerlik gösterdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Yapılan ikinci

analiz çalışmasında mimarlık eğitiminin temel seviyesinde olan birinci sınıf, ikinci sınıf katılımcılarla üçüncü sınıf, dördüncü sınıf ve mezunlardan oluşan katılımcıların, Ayasofya için yapılan anket çalışmasında hangi kavramlara daha çok yaklaştığı incelenmiştir. Bu incelemenin amacı eğitim seviyesinin katılımcı grupların cevaplarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu değişimi göstermek için Corresponder (Uygunluk) Analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 4'te ifade edilmiştir.

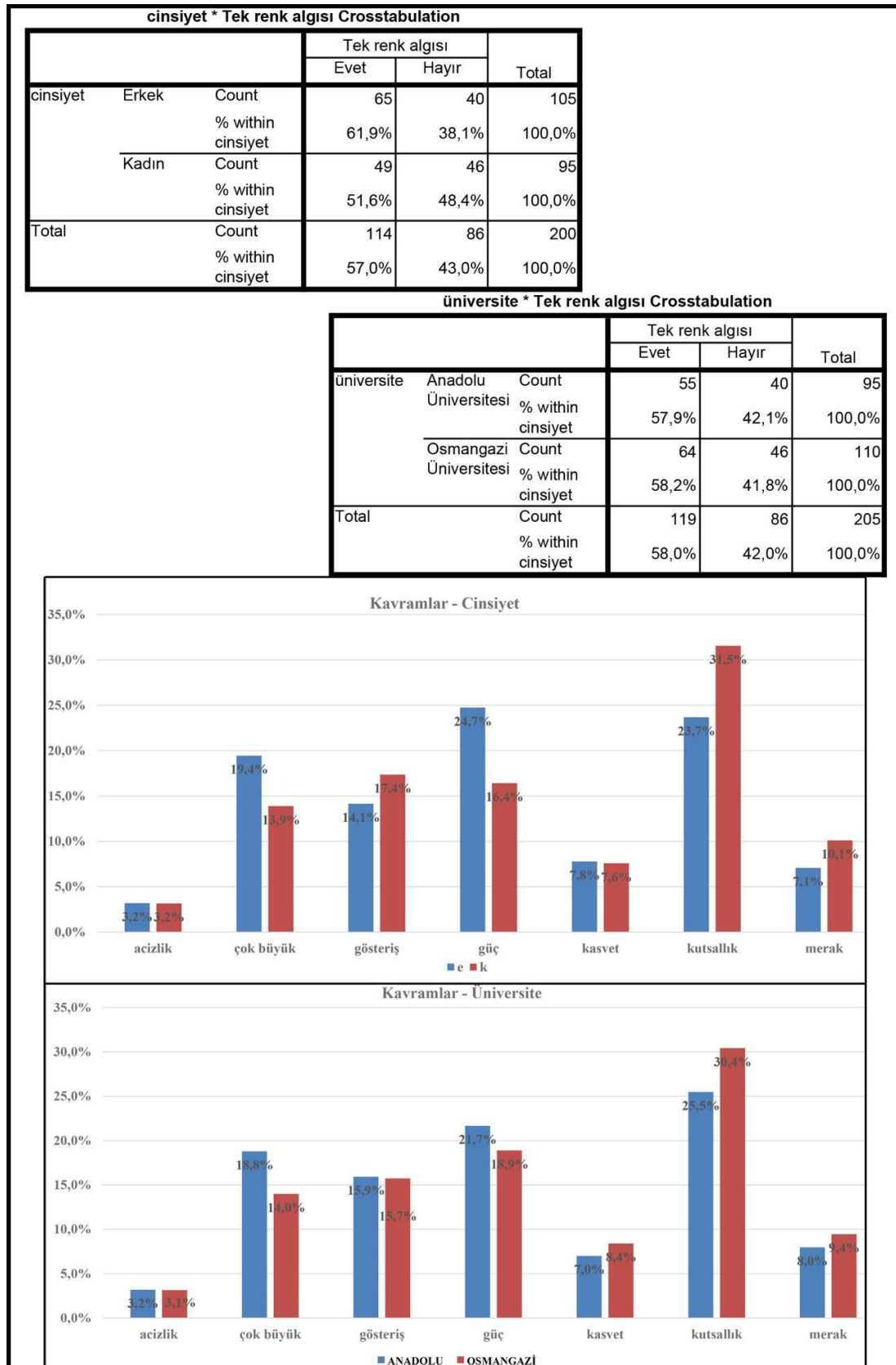
Tablo 4. Ayasofya analiz-4

Tablo 4'e göre, Ayasofya için seçilen kavramların birinci sınıf, ikinci sınıf ve üçüncü, dördüncü sınıf ile mezunlardan oluşan üç grupta katılımcılara göre değişiminin birbirleriyle olan ilişkisi ifade edilmektedir. Bu üç grupta bazı kavramlara daha çok yaklaştığı görülmüştür.

Yapılan son analiz çalışmasında, Ayasofya'nın cephesindeki hareketliliğe tek renk olarak algılanmasının; cinsiyet ve üniversite değişikliğine göre fark oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Yapılan analiz çalışması sonucunda, tek renk algısının cinsiyete ve üniversite farklılığına göre değişmediği görülmüştür. Bu durum Tablo 5'de ifade edilmiştir. Ancak Tablo 5' göre seçilen kavramların, cinsiyet farklılığı ve üniversite farklılığına göre değişkenlik gösterdiği anlaşılmıştır.

Tablo 5. Ayasofya analiz-5

Yapılan ikinci analiz çalışmasında; yapıların tek renk olarak algılanmasında, cinsiyet ve üniversite farklılığı değişkenlerinin etkisinin olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Ayasofya için yapılan bu çalışma Tablo 5'te ifade edilmiştir. Bu tabloya göre yapının tek renk olarak algılanması cinsiyete ve üniversiteye bağımlı değildir.

- Tek renk algısı cinsiyete bağımlı değildir (chisquare=2,170, df=1,p=0,141).
- Tek renk algısı üniversiteye bağımlı değildir (chisquare=0.002, df=1,p=0,967).

Yapılan ikinci analiz çalışmasında; yapılar için seçilen kavramlarda, cinsiyet ve üniversite farklılığı değişkenlerinin etkisinin olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Ayasofya için yapılan bu çalışma Tablo 5'te ifade edilmiştir. Bu tabloya göre yapı için seçilen kavramların sıralamasında üniversitelere göre benzerlikler ve farklılıklar görülmüştür. Bunlar:

- Kutsallık kavramı her iki üniversite için de birinci sırada,
- Güç kavramı da her iki üniversite için de ikinci sıradadır.

Devam eden sıralamalarda farklılık görülmektedir. Bu farklılık gösteriş ve çok büyük kavramları arasında olmuştur. Bu farklılık şu şekilde olmuştur:

- Osmangazi Üniversitesi'nden cevap verenler için gösteriş kavramı ön sıradayken,
- Anadolu Üniversitesinden cevap verenler için çok büyük kavramı öne çıkmaktadır.

Tablo 5'e göre yapı için seçilen kavramların sıralamasında cinsiyet farklılığına göre benzerlikler ve farklılıklar görülmüştür. Cinsiyet farklılığına göre Ayasofya için kavram sıralaması şu şekilde olmuştur:

- Kızlar için: kutsallık-gösteriş-güç-çok büyük-merak-kasvet-acizlik
- Erkekler için: güç-kutsallık-çok büyük-kasvet-merak-acizlik

Bu sıralamaya göre tek benzerlik; acizlik kavramının her iki cinsiyet için de son sırada yer almasıdır. Diğer kavramlardan daha yüksek oranla cevap veren kızların %31,5'i için kutsallık; cevap veren erkeklerin %24,7'i için güç kavramı öne çıkmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Ayasofya yapısının algılanmasında yapının büyük olmasının yanısıra, birbirinden farklı renk ve bezemelerin kullanımı da ortaya çıkan kavramların öncelik sırasında etkili olmuştur. Seçilen kavramların sıklığı, Ayasofya'nın kullanıcısıyla hangi anlamda temasa geçtiğini ifade eder nitelikte olmuştur. Bu çalışma sonucunda mimarlık eğitiminin algılamayı etkilediği görülmüştür. Kavramlar için verilen cevaplara bakıldığında; kutsallık, güç, çok büyük ve gösteriş kavramları birbirine yakın oranlarda çıkmıştır. Dolayısıyla bir

mekânın büyüklüğü gücü ifade ediyor denilebilir. Bu gücün yanısıra kullanılan malzemeleri ve motifleriyle gösterişli duruşu yapının gücünü iyice artırmaktadır. İşlevi, tarihi geçmişi ve bu değerleriyle kutsal mekân olarak görülmesi herkes tarafından öncelikli bir hal almıştır. Genel olarak analizler incelendiğinde; cinsiyet farkına göre algılamalarda farklılıklar olduğu, sınıf sevisine göre algılamalarda farklılıklar olduğu; ancak bu farklılığın eğitim seviyesi ile azaldığı ve genel bir sonuca doğru yönlendirildiği görülmüştür.

Mekân, iletişimde mekânı oluşturan, malzemelerin, rengin, dokunun ve bunların bir araya gelirken olan tekrarı, büyüklüğü mekânın kullanıcıya olan mesajın oluşmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla mimarlık verilmek istenen mesajın somutlaşmış bir ürünü olarak görülebilir. Mimari bir yapı, işlevsel anlamının dışında işlevinden kopuk olmamakla birlikte verdiği soyut anlamlarla da kullanıcısıyla temasa geçmektedir. Elde edilen veriler ve analizler sonucunda mimarlığın bir dilinin olduğu ve bu dilin de bir eğitim sonucunda öğrenildiği görülmüştür. Sonuç olarak bu dili öğrenen kişilerin, bu dili konuşan yapıları daha iyi anladığı ve sonucunda da ortak bir anlaşmaya gidildiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Atıcı, E. (2017). Kilise Yapılarının İletişiminde Göstergebilimin Yeri: St. Antuan Katolik Kilisesi, St. John Anglikan Kilisesi, Buca Protestan Baptist Kilisesi, Aziz Pavlus Katolik Kilisesi, St. Helen Katolik Kilisesi. 2. *Uluslararası Mühendislik Mimarlık ve Tasarım Kongresi* (s. 129-130). Kocaeli: İstanbul Bilim ve Akademisyenler Derneği.
<http://www.muhendislikmimarliktasarimkongresi.org/source/MUHENDISLIK-KONGRE-02.pdf> adresinden alındı
- Cragoe, C. D. (2011). *Binalar Nasıl Okunur?* (5. Baskı b.). (P. Derviş, Çev.) İstanbul: Yem Yayın.
- Erdoğan, E. G. (2012). Bizans Dönemi'nde Ayasofya, Tarihçesi Ve Mimari Özellikleri Hakkında Genel Bilgiler. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-7. 06 08, 2018 tarihinde http://www.istjss.org/resim/2012_summer_1_3.pdf adresinden alındı
- Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak* (4. Baskı b.). Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Hertzberger, H. (2009). *Lessons for Students in Architecture*. Rotterdam: 010 Publishers.
- Hillenbrand, R. (2005). *İslam Sanatı ve Mimarlığı* (1. Baskı b.). (Ç. Kafescioğlu, Çev.) İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
- İzgi, U. (1999). *Mimarlıkta Süreç Kavramlar-İlişkiler* (1. Baskı b.). İstanbul: Yem Yayın.
- Roth, L. M. (2006). *Mimarlığın Öyküsü* (3. Baskı b.). (E. Akça, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

-
- Suner, A., & Çelikoğlu, C. C. (2008). Uygunluk Analizinin Benzer Çok Değişkenli Analiz Yöntemleri İle Karşılaştırılması. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya*, 1(1), 9-15. 05 30, 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/105633> adresinden alındı
- Turani, A. (2010). *Dünya Sanat Tarihi* (14. Baskı b.). İstanbul: Remzi Kitabevi. 06 01, 2018 tarihinde https://www.academia.edu/16609142/D%C3%BCnya_Sanat_Tarihi_-_Adnan_Turani?auto=download adresinden alındı
- Yusufoğlu, N. T. (2006). *Bir İletişim Ortamı Olarak Kent: İletişim Aktivitesi Olarak Bienal ve İstanbul Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Zevi, B. (2015). *Mimarlığı Görebilmek*. (A. Tümertekin, Çev.) Daimon Yayınları.